

УДК 930.1:61]:355.48(100)«1941/1945»

DOI 10.5281/zenodo.1284816

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6069-2609>

Володимир Сіропол
(Переяслав-Хмельницький)
Наталія Львова
(Одеса)

**ВНЕСОК ДОПИСУВАЧІВ «ВОЕННО-МЕДИЦИНСКОГО ЖУРНАЛА»
В ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІОГРАФІЇ ПРОБЛЕМИ
МЕДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ
В ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ (1941–1945 рр.)**

У статті зроблено аналіз наукового доробку, що вийшов друком на сторінках «Военно-медичного журналу», та заклав, на наш погляд, підвалини для вивчення цілого комплексу проблем в історіографії медичного забезпечення Червоної армії в 1941–1945 рр. Саме праці цього періодичного видання одні з перших пролили світло на військову медицину радянського війська зазначеного періоду, що не могло не викликати інтерес у дослідників історії. Дослідники намагалися розглянути найбільш

актуальні питання в працях своїх колег, серед яких чільне місце посідають питання військової хірургії і терапії. До важливих питань, які цікавили авторів, можна також віднести питання аналізу недоліків, які головним чином починають підійматися лише в 1980-х рр. Характерним для праць дописувачів згаданого видання є те, що вони більше уваги звертали на дослідження даної проблеми в руслі медицини, аніж історії.

Ключові слова: Друга світова війна, військова медицина, медичне забезпечення, Червона армія, історіографія.

Як свідчить історичний досвід, періодика з кожним днем здійснює все більший вплив на військовий, політичний, економічний, науковий і культурний розвиток суспільства. Періодичним виданням належить провідна роль у формуванні його світоглядних позицій. Саме газети і журнали найбільш оперативно формують світобачення різних соціальних груп, а в демократичних спільнотах дають змогу оприлюднити їхнє ставлення до тих чи інших подій під час обговорення актуальних проблем у формі дискусій та інших формах обміну думками. У роки Другої світової війни працівники медичної служби на шпальтах періодичних видань артикулювали свої погляди на систему лікування поранених і хворих бійців Червоної армії та пропозиції щодо її вдосконалення. З часом публікації з цієї тематики оформилися в самодостатній історіографічний пласт, сконцентрований у низці видань військово-медичного профілю, таких як «Военно-морской врач», «Госпитальное дело» та «Военно-медицинский журнал». Вони стали своєрідною кошиком низки ідей, які й донині мають місце в медичній практиці. «Военно-медицинский журнал» займав провідне місце в процесі теоретико-практичного становлення лікарської допомоги бійцям РСЧА відповідно до умов ведення війни.

Досліджуючи проблему медичного забезпечення Червоної армії за матеріалами дописувачів, які друкувалися на сторінках «Военно-медицинского журнала», потрібно зупинитися власне на історіографії цього питання, яка позначена поодинокими публікаціями, розміщеними здебільшого на шпальтах видання. У радянські часи О. Солдатенко та Л. Зільберберг першими через призму матеріалів «Военно-медицинского журнала» розглянули підходи радянського керівництва до вирішення організаційних питань медико-санітарного забезпечення діючої армії [46]. Автори у своїй статті (1974 р.) намагалися простежити певні тенденції розвитку історії військової медицини (з урахуванням публікацій на сторінках періодики), які починають проявляти себе ще в часи війни. Післявоєнний час та наступні роки, особливо друга половина 60-х рр., подаються авторами як період, коли простежується прагнення до умовного поділу текстів на групи за предметом дослідження.

Наступну історіографічну розвідку опублікував через рік у березневому журналі О. Кузьменко, присвятивши її розробці проблем військово-польової терапії на шпальтах видання [31]. Здійснюючи огляд доробку своїх колег, дослідник встановлює вузлові моменти в діяльності терапевтів, вказуючи, що Друга світова війна стала періодом переосмислення основних положень військової медицини. Дослідник стисло виклав аналіз матеріалів, які, на його переконання, мали найбільше значення у сфері військово-польової терапії. Головне місце в їх оприлюдненні він відвів саме «Военно-медицинскому журналу», на сторінках якого чітко простежуються етапи розвитку цієї військово-медичної галузі. Зокрема, особливе місце в тексті займають напрацювання Є. Смирнова, М. Вовсі, А. Гукасяна, М. Раппопорта, у яких зазначалося, що терапевтична галузь військової медицини вже на початок 1944 р. мала свою доволі самодостатню систему допомоги. Водночас О. Кузьменко, аналізуючи матеріали «Военно-медицинского журнала», робить висновки, що під час її становлення мали місце труднощі та недоліки, особливо в польових умовах при наданні медичної допомоги.

Окремим пластом виступають дослідження Л. Галіна. Він у 1984 р. на сторінках «Советского здравоохранения» опублікував статтю, присвячену опису наукового доробку

за матеріалами «Военно-медицинского журнала» [11]. Автор здійснив оглядовий аналіз основних наукових здобутків, що вийшли друком у 1941–1945 рр. При цьому характеристика здійснювалася за хронологічно-проблемним принципом, відповідно до якого етапи війни у визначенні структури й змісту статті стали вирішальними. Період Другої світової війни з 22 червня 1941 по 18 листопад 1942 рр. схарактеризовано на основі узагальнень про вплив партії та органів державної влади на хід медичного забезпечення. Змістовним наповненням у цьому проміжку часу є текст, присвячений тяжкій епідеміологічній ситуації, виникнення якої, за словами автора, спричинене лише діями агресора. Другий етап змальовано в руслі наступальних операцій, де організаційний аспект став домінуючим. Закінчення війни висвітлено через призму аналізу вдосконалення лікувально-евакуаційного забезпечення радянських Збройних сил. Менша увага в роботі приділялася питанням військової хірургії, терапії, які висвітлені в розвідках А. Гукасяна та С. Селіванова. Як згадувалося вище, робота виконана в традиційному для радянської науки концептуальному ключі, де роль партійних органів у висвітленні історичних процесів та глорифікаційні сюжети займали провідне місце. Цей пріоритет позбавив можливості Л. Галіна дійти ґрунтовних висновків, унаслідок чого він обмежився лише загальними теоретичними положеннями.

Великий інтерес викликало його дисертаційне дослідження, успішно захищене в 1990 р. [13]. Автор, визначаючи внесок журналу у вдосконалення медичного забезпечення РСЧА, дав власну оцінку наукових здобутків дослідників радянської доби, простежив історію становлення наукової думки в межах воєнно-медичної проблематики з початку ХХ ст. до кінця 1990 р., де періоду досліджуваної війни відвів окремий розділ. Зокрема, Л. Галін, аналізуючи значне коло матеріалів на шпальтах досліджуваного часопису, дійшов висновків, що саме журналу належить провідна роль у сприянні й утворенні такої окремої галузі військово-медичної науки, як організація і тактика медичного забезпечення, визначив коло завдань медичної служби Червоної армії, серед яких головними були «своєчасний збір і винесення поранених при відступі Червоної армії, їх ефективне лікування, організація медичного забезпечення під час оборонних, а потім наступальних бойових операцій радянських військ» [13, с. 14]. Водночас, торкаючись наукової розробки проблем медичного забезпечення в роки Другої світової війни, автор вказав на певне зволікання дослідників з осмисленням медичного забезпечення армійських чи то фронтових операцій. Перше повоєнне десятиліття журналу в дисертації Л. Галіна позначене як період активного вивчення проблем військової медицини. Водночас його робота позбавлена чіткої градації хронологічних меж дослідження, та й період Другої світової війни (1941–1945 рр.) представлений лише одним розділом, що обумовлено предметом дослідження. Значна увага, приділена автором місцю та ролі журналу в удосконаленні медичного забезпечення Збройних сил, лишила за межами дослідження аналіз «вузьких місць» тогочасної літератури, зокрема таких, як тенденційність, динаміка розвитку історії медичної науки тощо. Та попри всі недоліки згадане дисертаційне дослідження стало чи не першим науковим доробком у сфері історіографічного опрацювання проблем медичного забезпечення Червоної армії та зробило вагомий внесок у її розвиток.

Цікаві оцінки та міркування містила стаття М. Величка, що вийшла у світ у 2007 р. У ній на основі аналізу низки матеріалів, що публікувалися на сторінках «Военно-медицинского журнала», визначено найактуальніші проблеми медичного забезпечення радянських військ, що дискутувалися такими провідними вченими, як Є. Смирнов, С. Гирголав, С. Багдасар'ян, М. Вовсі та ін. на сторінках журналу в період 1941–1945 рр. [6]. Серед них варто виокремити лікувально-евакуаційні заходи, військово-польову хірургію, військово-польову терапію тощо. Водночас, робота характеризується оглядовим аналізом, зокрема, в питанні лікувально-профілактичного характеру.

Окрему групу становлять публікації, в яких охарактеризовано історію становлення журналу в 1941–1945 рр. Тут початком може слугувати розвідка С. Багдасар'яна, котрий визнав радянський етап діяльності редакції журналу більш вагомим у військово-санітарній справі порівняно з попередніми [2]. Автор запропонував стислий виклад заснування «ВМЖ», де головний акцент зроблено на перших номерах журналу. Подальші напрацювання про журнал містяться в статті І. Карпова та В. Ускова, що вийшла у світ у № 5 «ВМЖ» за 1963 р. [26]. Ця публікація, приурочена до 140-річчя журналу, з'явилася напередодні дня радянського друку. Розкриваючи основні етапи діяльності «ВМЖ», дослідники зупинилися на стислій характеристиці основних надбань військової медицини в період 1941–1945 рр. У їх досягненні, на переконання авторів, головну роль відіграли керівники медико-санітарних управлінь та кваліфіковані спеціалісти Є. Смирнов, Л. Ходорков, М. Бурденко, А. Георгієвський, Т. Болдирєв та інші провідні фахівці у військово-медичній галузі. Водночас процес висвітлення історії журналу, особливо у 1941–1945 рр., змальовано на фоні Комуністичної партії, що зумовило появу надмірної уваги до героїко-романтичної лінії в публікації та її заполітизованості.

У 1973 р. редакція журналу публікує статтю, у якій описано 150-річний досвід «Военно-медицинского журнала» [24]. У ході аналізу можна виокремити два етапи становлення і розвитку журналу: царський та радянський. Дорадянську, або ж царську, добу подано як часи, коли «... в умовах царського самодержавства не могла повністю розгорнутися ініціатива передових, прогресивно налаштованих учених та військових лікарів. Їх зусилля завжди стикалися з рутинною та відсталістю царської влади, яка гальмувала прогрес науки в країні» [24, с. 3]. Радянська доба, у свою чергу, інтерпретується у статті як період прогресивного розвитку медичної науки. Звісно, цей розвиток був під пильним контролем партійних органів, що й наклало відбиток на характеристику надбань журналу в зазначений період. Утім редакція журналу не оминула увагою й основні заслуги та досягнення медичних служб упродовж усього періоду існування журналу, значна частина яких була оприлюднена саме з трибуни «Военно-медицинского журнала» у 1941–1945 рр. Зокрема, це простежувалося в описі нових форм, методів лікування поранених і хворих та організаційних питань під час медичного забезпечення бійців та офіцерів Червоної армії.

З нагоди 160-річчя з моменту виходу у світ першого номера «Военно-медицинского журнала» з'явилося кілька статей, присвячених історії розвитку цього періодичного видання. Зокрема, редакція продовжує серію ювілейних статей з нагоди заснування фахового видання [25]. Цей матеріал по суті переповідав теоретичні положення попередньої публікації з однією різницею – характеризувався розлогим аналізом досягнень царської військової медицини. Період же війни 1941–1945 рр. зазнав стислого викладу, у якому головне місце відводилося науковим здобуткам М. Бурденка, М. Вовсі, С. Гирголава, Ю. Джанелідзе, М. Завалішина. У тексті також містилася інформація про післявоєнний період діяльності цього періодичного видання, у якій акцентовано увагу на переоблаштуванні журналу відповідно до вимог часу та партійного керівництва в 60–70 рр. У січні 1983 р. на сторінках «Военной мысли» виходить публікація І. Юрова, котрий також висвітлює історію 160-річного шляху журналу [55]. У ній подано загальну характеристику видавництва, переважно в радянські часи, де Друга світова війна подана як період утвердження головних засад медичного забезпечення радянських військ. Водночас, як і попередні публікації, присвячені історії журналу, текст містив положення, у яких з особливим акцентом було виділено власне 1944 р., коли журналу було повернено оригінальну назву.

Вагоме значення має публікація М. Шалаєва, у якій охарактеризовано фронтний період діяльності «Военно-медицинского журнала» [54]. Розкриваючи особливості виходу номерів журналу, автор зробив спробу історіографічного та бібліографічного аналізу низки матеріалів, підготовлених провідними науковцями. Зокрема, М. Шалаєв

виокремлює публікації С. Гирголава, Ф. Кроткова, Е. Ліпського, Л. Ходоркова, Г. Трибульова та інших, заслуга яких є значною в розвитку та розробці основних принципів лікувально-евакуаційного забезпечення, заходів у профілактичній сфері, особливо з питань військової епідеміології.

Наступні теоретичні положення з приводу історії журналу, моментів його заснування містяться в низці статей колишнього редактора Л. Галіна, які вийшли в сучасну добу історієписання. У них автор змалював діяльність «ВМЖ» у перші роки після заснування. Зокрема, у статтях 1992 та 2008 рр. з посиланням на архівні документи подано витоки заснування, мотивацію та процес підготовки до видання першого номеру журналу, головна заслуга у виході якого належить Я. Віллію [12; 14]. Стаття Л. Галіна, опублікована в 1993 р., пропонує читачеві детальний опис цього номера, який у загальних рисах відображає напрями розвитку тогочасної вітчизняної військово-медичної науки [10].

(Продовження буде...)

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамов П.В. Санитарное обеспечение Ростовской операции Красной армии (Ноябрь 1941 г.) // Военно-санитарное дело. 1941. № 12. С. 41–49.
2. Багдасарьян С.М. «Военно-медицинский журнал» // Военно-медицинский журнал. 1944. № 1–2. С. 93–94.
3. Багдасарьян С.М. Всесторонне изучать и умело использовать опыт войны // Военно-медицинский журнал. 1944. № 1–2. С. 3–10.
4. Биспен И.И., Сатрапинский Ф.В., Брызгалова Л.Л. О медицинском обеспечении войск в битве на Волге // Военно-медицинский журнал. 1963. № 2. С. 84–87.
5. Брагин И.С. Опыт взаимодействия медицинской службы армии, флота и органов гражданского здравоохранения в период обороны Одессы в 1941 году // Военно-медицинский журнал. 1970. № 7. С. 5–7.
6. Величко М.А. Вклад «Военно-медицинского журнала» в медицинское обеспечение Красной Армии в годы Великой Отечественной войны // Военно-медицинский журнал. 2007. № 8. С. 74–80.
7. Верховский Д.Н. Медицинское обеспечение войск Ленинградского фронта // Военно-медицинский журнал. 1944. № 3–4. С. 8–16.
8. Вишневский Н.А. Военные медики в битве под Москвой // Военно-медицинский журнал. 1974. № 12. С. 18–22.
9. Вовси М.С. Некоторые вопросы военно-полевой терапии // Военно-санитарное дело. 1941. № 12. С. 12–16.
10. Галин Л.Л., Ляшенко Н.И. «Военно-медицинский журнал» 1823 года // Военно-медицинский журнал. 1993. № 2. С. 71–72.
11. Галин Л.Л. Деятельность военно-санитарной службы в годы Великой Отечественной войны (по материалам «Военно-медицинского журнала») // Советское здравоохранение. 1984. № 5. С. 58–61.
12. Галин Л.Л., Ляшенко Н.И. По высочайшему повелению – издавать (К 170-летию «Военно-медицинского журнала») // Военно-медицинский журнал. 1992. № 8. С. 64–65.
13. Галин Л.Л. Роль «Военно-медицинского журнала» в совершенствовании организации медицинского обеспечения действующей армии в России и СССР в войнах XX века (1904–1945 гг.): автореф. дис. ... канд. мед. наук: 07.00.10. История науки и техники (история медицины и советского здравоохранения). Москва, 1990. 23 с.
14. Галин Л.Л., Поддубный М.В., Лишенко Н.И., Величко М.А. Старейшина отечественных медицинских изданий (К 180-летию «Военно-медицинского журнала») // Военно-медицинский журнал. 2002. № 8. С. 63–66.
15. Георгиевский А.С., Селиванов В.И., Селиванов Е.Ф. Задачи историков военной медицины в свете перестройки // Военно-медицинский журнал. 1989. № 2. С. 71–74.
16. Георгиевский А.С., Лобастов О.С., Иванькович Ф.А. Организация медицинского обеспечения советских войск в Сталинградской наступательной операции (К 45-летию Сталинградской битвы) // Военно-медицинский журнал. 1987. № 11. С. 23–28.

17. Георгиевский А.С., Вишневский Н.А. Первый опыт организации медицинского обеспечения контрнаступательных операций в Великой Отечественной войне (К 20-летию битвы под Москвой) // Военно-медицинский журнал. 1961. № 12. С. 54–61.
18. Григорьев А.Н. Медицинская служба в Сталинградской битве // Военно-медицинский журнал. 1968. № 1. С. 19–24.
19. Гурвич М.М. Организация медицинского обеспечения советских войск в битве под Москвой (К 30-летию разгрома немецко-фашистских войск под Москвой) // Военно-медицинский журнал. 1971. № 12. С. 10–16.
20. Завалишин Н.И. Военная медицина в Отечественную войну // Военно-медицинский журнал. 1944. № 11–12. С. 6–11.
21. Задачи зимнего периода // Военно-санитарное дело. 1941. № 10. С. 1–4.
22. Захаров В.С., Шматиков Д.М. Военно-медицинская доктрина и санитарная тактика // Военно-санитарное дело. 1941. № 8. С. 1–6.
23. Иванов А.П. Некоторые вопросы снабжения медико-санитарным имуществом войск Советской Армии в период обороны Севастополя // Военно-медицинский журнал. 1964. № 7. С. 90–92.
24. К 150-летию со дня выхода первого номера «Военно-медицинского журнала» // Военно-медицинский журнал. 1973. № 1. С. 3–8.
25. К 160-летию «Военно-медицинского журнала» // Военно-медицинский журнал. 1983. № 1. С. 10–17.
26. Карпов И.Е., Усков В.И. Военно-медицинскому журналу – 140 лет // Военно-медицинский журнал. 1963. № 5. С. 10–18.
27. Коваль М.В. Україна у Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах 1939–1945 рр.: Спроба сучасного концептуального бачення. Київ: Вища школа, 1994. 58 с.
28. Коваль М.В. Україна: 1939–1945. Маловідомі і непрочитані сторінки історії. Київ: Вища школа, 1995. 194 с.
29. Король В.Ю. Історіографія історії України періоду Другої світової війни // Вісник Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер.: Історія. Київ, 2002. Вип. 63–64. С. 14–16.
30. Крутов В.С., Зюзгин С.Л., Пономаренко В.Н., Цветков В.В. Роль медицинской службы в восполнении боевых потерь в личном составе в годы войны // Военно-медицинский журнал. 1995. № 4. С. 4–7.
31. Кузьменко А.И. Очерк становления и развития Отечественной военно-полевой терапии (По материалам периодической медицинской печати) // Военно-медицинский журнал. 1975. № 3. С. 88–91.
32. Лисенко О.Є. Дослідження історії Другої світової війни у сучасній Україні: основні тенденції та перспективи // УІЖ. 2011. № 4. С. 165–194.
33. Лисенко О.Є. Історіописання Другої світової війни як самостійна субдисципліна // Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст.: Історичні нариси: у 2-х кн. Нац. Акад. Наук України, Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2010. Кн. 1. С. 9–42.
34. Лобастов О.С., Соколов В.И. Медицинское обеспечение войск 3-го и 2-го Украинских фронтов в Венской наступательной операции // Военно-медицинский журнал. 2005. № 5. С. 15–24.
35. Лобастов О.С. Медицинское обеспечение советских войск в Берлинской операции // Военно-медицинский журнал. 1993. № 3. С. 58–63.
36. Макаров И.Д., Акодус Я.И. К тридцатилетию советской военной медицины // Военно-медицинский журнал. 1947. № 11. С. 12–25.
37. Поляков Н.А. Медицинское обеспечение наступательной операции N-ской армии (Духовщинская операция) // Военно-медицинский журнал. 1945. № 7–8. С. 43–54.
38. Поляков Н.А. Санитарное обеспечение ударной армии при наступлении // Военно-санитарное дело. 1942. № 4–5. С. 33–40.
39. Попов И.Н. Лабораторное обслуживание войск в годы Отечественной войны // Военно-медицинский журнал. 1948. № 4. С. 49–53.
40. Поповьян И.М. Задачи военно-полевого хирурга при наступательной операции // Военно-санитарное дело. 1942. № 7. С. 15–18.
41. Селиванов В.И. Медицинское обеспечение войск в Берлинской наступательной операции // Военно-медицинский журнал. 1995. № 7. С. 61–65.

42. Смирнов Е.И. Задачи санитарной службы на новом этапе Великой отечественной войны // Военно-санитарное дело. 1941. № 12. С. 1–4.
43. Смирнов Е.И. Наши неотложные задачи. Военно-санитарное дело. 1942. № 11–12. С. 2–7.
44. Смирнов Е.И. О некоторых организационных вопросах полевой санитарной службы // Военно-санитарное дело. 1943. № 5–6. С. 3–8.
45. Смирнов Е.И. Роль санитарной службы в Великой Отечественной войне // Военно-санитарное дело. 1941. № 11. С. 1–5.
46. Солдатенко А.Н., Зильберберг Л.Б. Организационные вопросы военной медицины периода Великой Отечественной войны на страницах «Военно-медицинского журнала» // Военно-медицинский журнал. 1974. № 5. С. 85–87.
47. Стецкевич В.В. Радянська історіографія Другої світової війни // Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст. Історичні нариси: у 2-х кн. Нац. Акад. Наук України, Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2010. Кн. 1. С. 43–83.
48. Тиманьков К.Д. Задачи медицинского снабжения на зимний период // Военно-санитарное дело. 1942. № 10. С. 69–71.
49. Угрюмов Б.Л. Медицинская помощь советским воинам в боях под Москвой // Военно-медицинский журнал. 1966. № 11. С. 8–10.
50. Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси: у 2-х кн. Нац. Акад. Наук України, Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2010. Кн. 1. 735 с.
51. Хмыров А.Б. Медицинское обеспечение войск в Смоленском оборонительном сражении 1941 г // Военно-медицинский журнал. 1971. № 11. С. 84–89.
52. Ходорков Л.А. Ближайшие задачи лечебно-эвакуационной работы // Военно-санитарное дело. 1942. № 4–5. С. 9–11.
53. Цвелев Ю.В., Цыганкова Л.А. Организация медицинской помощи женщинам в действующей армии в 1941–1945 гг // Военно-медицинский журнал. 1995. № 9. С. 60–66.
54. Шалаев Н.Ф. «Военно-медицинский журнал» фронтовых лет // Военно-медицинский журнал. 1990. № 5. С. 77–80.
55. Юров И.А. «Военно-медицинскому журналу» – 160 лет // Военная мысль. 1983. № 1. С. 77–80.

REFERENCES

1. Abramov P.V. *Sanitarnoe obespechenie Rostovskoy operatsii Krasnoy armii (Noyabr 1941 g.)*. [Sanitary Provision of the Rostov Operation of the Red Army (November 1941)]. *Военно-санитарное дело*. 1941. № 12. P. 41–49.
2. Bagdasaryan S.M. «*Voенno-meditsinskiy zhurnal*». [«Military Medical Journal»]. *Военно-медитсинский журнал*. 1944. № 1–2. P. 93–94.
3. Bagdasaryan S.M. *Vsestoronne izuchat i umelo ispolzovat opyt voyny*. [Comprehensively study and skillfully use the experience of war]. *Военно-медитсинский журнал*. 1944. № 1–2. P. 3–10.
4. Bispin I.I., Satrapinskiy F.V., Bryzgalova L.L. *O meditsinskom obespechenii voysk v bitve na Volge*. [About medical support of troops in the battle on the Volga.]. *Военно-медитсинский журнал*. 1963. № 2. P. 84–87.
5. Bragin I.S. *Opyt vzaimodeystviya meditsinskoy sluzhby armii, flota i organov grazhdanskogo zdravoookhraneniya v period oborony Odessy v 1941 godu*. [Experience in the interaction of the medical service of the army, navy and civilian health authorities during the defense of Odessa in 1941]. *Военно-медитсинский журнал*. 1970. № 7. P. 5–7.
6. Velichko M.A. *Vklad «Voенno-meditsinskogo zhurnala» v meditsinskoe obespechenie Krasnoy Armii v gody Velikoy Otechestvennoy voyny*. [The contribution of the Military Medical Journal to the medical support of the Red Army during the Great Patriotic War]. *Военно-медитсинский журнал*. 2007. № 8. P. 74–80.
7. Verkhovskiy D.N. *Meditsinskoe obespechenie voysk Leningradskogo fronta*. [Medical support of the troops of the Leningrad Front]. *Военно-медитсинский журнал*. 1944. № 3–4. P. 8–16.
8. Vishnevskiy N.A. *Voennyye mediki v bitve pod Moskvoy*. [Military doctors in the battle of Moscow]. *Военно-медитсинский журнал*. 1974. № 12. P. 18–22.
9. Vovsi M.S. *Nekotorye voprosy voенno-polevoy terapii*. [Some questions of military therapy]. *Военно-санитарное дело*. 1941. № 12. P. 12–16.

10. Galin L.L., Lyashenko N.I. *«Voенно-meditsinskiy zhurnal» 1823 goda.* [The Military Medical Journal of 1823]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal.* 1993. № 2. P. 71–72.
11. Galin L.L. *Deyatel'nost voенно-sanitarnoy sluzhby v gody Velikoy Otechestvennoy voyny (po materialam «Voенно-meditsinskogo zhurnala»).* [The activities of the military-sanitary service during the Great Patriotic War (based on the materials of the Military Medical Journal)]. *Sovetskoe zdравookhranenie.* 1984. № 5. P. 58–61.
12. Galin L.L., Lyashenko N.I. *Po vysochayshemu poveleniyu – izdavay (K 170-letiyu «Voенно-meditsinskogo zhurnala»).* [By the highest order – to publish (To the 170th anniversary of the Military Medical Journal)]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal.* 1992. № 8. P. 64–65.
13. Galin L.L. *Rol «Voенно-meditsinskogo zhurnala» v sovershenstvovanii organizatsii meditsinskogo obespecheniya deystvuyushchey armii v Rossii i SSSR v voynakh XX veka (1904–1945 gg.).* [The role of the Military Medical Journal in improving the organization of medical support for the active army in Russia and the USSR in the wars of the 20th century (1904–1945)]: avtoref. dis. ... kand. med. nauk: 07.00.10. *Istoriya nauki i tekhniki (istoriya meditsiny i sovetskogo zdравookhraneniya).* M., 1990. 23 p.
14. Galin L.L., Poddubnyy M.V., Lyashenko N.I., Velichko M.A. *Stareyshina otechestvennykh meditsinskikh izdaniy (K 180-letiyu «Voенно-meditsinskogo zhurnala»).* [Elder of domestic medical publications (To the 180th anniversary of the Military Medical Journal)]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal.* 2002. № 8. P. 63–66.
15. Georgievskiy A.S., Selivanov V.I., Selivanov Ye.F. *Zadachi istorikov voенnoy meditsiny v svete perestroyki.* [The tasks of historians of military medicine in the light of restructuring]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal.* 1989. № 2. P. 71–74.
16. Georgievskiy A.S., Lobastov O.S., Ivankovich F.A. *Organizatsiya meditsinskogo obespecheniya sovetskikh voysk v Stalingradskoy nastupatel'noy operatsii (K 45-letiyu Stalingradskoy bitvy).* [Organization of medical support of Soviet troops in the Stalingrad offensive operation (To the 45th anniversary of the Battle of Stalingrad)]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal.* 1987. № 11. P. 23–28.
17. Georgievskiy A.S., Vishnevskiy N.A. *Pervyy opyt organizatsii meditsinskogo obespecheniya kontrnastupatel'nykh operatsiy v Velikoy Otechestvennoy voyne (K 20-letiyu bitvy pod Moskvoy).* [The first experience in organizing medical support for counteroffensive operations in the Great Patriotic War (on the 20th anniversary of the Battle of Moscow)]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal.* 1961. № 12. P. 54–61.
18. Grigorev A.N. *Meditsinskaya sluzhba v Stalingradskoy bitve.* [Medical service in the Battle of Stalingrad]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal.* 1968. № 1. P. 19–24.
19. Gurvich M.M. *Organizatsiya meditsinskogo obespecheniya sovetskikh voysk v bitve pod Moskvoy (K 30-letiyu razgroma nemetsko-fashistskikh voysk pod Moskvoy).* [Organization of medical support of Soviet troops in the Battle of Moscow (To the 30th anniversary of the defeat of the German fascist troops near Moscow)]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal.* 1971. № 12. P. 10–16.
20. Zavalishin N.I. *Voennaya meditsina v Otechestvennyuyu voynu.* [Military medicine in the Patriotic War]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal.* 1944. № 11–12. P. 6–11.
21. *Zadachi zimnego perioda.* [Tasks of the winter period]. *Voенно-sanitarnoe delo.* 1941. № 10. P. 1–4.
22. Zakharov V.S., Shmatikov D.M. *Voенно-meditsinskaya doktrina i sanitarnaya taktika.* [Military Medical Doctrine and Sanitary Tactics]. *Voенно-sanitarnoe delo.* 1941. № 8. P. 1–6.
23. Ivanov A.P. *Nekotorye voprosy snabzheniya mediko-sanitarnym imushchestvom voysk Sovetskoy Armii v period oborony Sevastopolya.* [Some issues of supplying the medical-sanitary property of the troops of the Soviet Army during the defense of Sevastopol]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal.* 1964. № 7. P. 90–92.
24. *K 150-letiyu so dnya vykhoda pervogo nomera «Voенно-meditsinskogo zhurnala».* [To the 150th anniversary of the publication of the first issue of the Military Medical Journal] *Voенно-meditsinskiy zhurnal.* 1973. № 1. P. 3–8.
25. *K 160-letiyu «Voенно-meditsinskogo zhurnala».* [To the 160th anniversary of the Military Medical Journal]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal.* 1983. № 1. P. 10–17.
26. Karpov I.Ye., Uskov V.I. *Voенно-meditsinskomu zhurnalu – 140 let.* [Military Medical Journal – 140 years]. *Voенно-meditsinskiy zhurnal.* 1963. № 5. P. 10–18.

27. Koval M.V. *Ukraina u Druhii svitovii i Velykii Vitchezhanii viinakh 1939–1945 rr.: Sproba suchasnoho kontseptualnoho bachennia*. [Ukraine in the Second World War and the Great Patriotic War of 1939–1945: An Attempt to Contemporary Conceptual Vision]. K.: Vyshcha shkola, 1994. 58 p.
28. Koval M.V. *Ukraina: 1939–1945. Malovidomi i neprochytani storinky istorii*. [Ukraine: 1939–1945. Little-known and unread pages of history]. K.: Vyshcha shkola, 1995. 194 p.
29. Korol V.Iu. *Istoriografii istorii Ukrainy periodu Druhoi svitovoi viiny*. [Historiography of the history of Ukraine during the period of the Second World War]. Visnyk Kyivskoho nats. Un-t im. T. Shevchenka. Ser.: Istorii. K., 2002. Vyp. 63–64. P. 14–16.
30. Krutov V.S., Zyuzgin S.L., Ponomarenko V.N., Tsvetkov V.V. *Rol meditsynskoy sluzhby v vospolnenii boevykh poter v lichnom sostave v gody voyny*. [The role of the medical service in replenishing combat losses in personnel during the war years]. *Voenno-meditsynskiy zhurnal*. 1995. № 4. P. 4–7.
31. Kuzmenko A.I. *Ocherk stanovleniya i razvitiya Otechestvennoy voenno-polevoy terapii (Po materialam periodicheskoy meditsynskoy pechati)*. [Essay on the Formation and Development of Domestic Military Field Therapy (Based on Periodical Medical Press)]. *Voenno-meditsynskiy zhurnal*. 1975. № 3. P. 88–91.
32. Lysenko O.Ie. *Doslidzhennia istorii Druhoi svitovoi viiny u suchasni Ukraini: osnovni tendentsii ta perspektyvy*. [Study of the history of the Second World War in modern Ukraine: main trends and perspectives]. *UIZh*. 2011. № 4. P. 165–194.
33. Lysenko O.Ie. *Istoriopysannia Druhoi svitovoi viiny yak samostiina subdystsiplina*. [Historical descriptions of the Second World War as an independent subdiscipline]. *Ukraina v Druhii svitovii viini: pohliad z XXI st.: Istorychni narysy: u 2-kh kn*. Nats. Akad. Nauk Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy. K.: Naukova dumka, 2010. Kn. 1. P. 9–42.
34. Lobastov O.S., Sokolov V.I. *Meditsynskoe obespechenie voysk 3-go i 2-go Ukrainskikh frontov v Venskoj nastupatelnoy operatsii*. [Medical support of the troops of the 3rd and 2nd Ukrainian fronts in the Vienna offensive operation]. *Voenno-meditsynskiy zhurnal*. 2005. № 5. P. 15–24.
35. Lobastov O.S. *Meditsynskoe obespechenie sovetkikh voysk v Berlinskoj operatsii*. [Medical support of Soviet troops in the Berlin operation]. *Voenno-meditsynskiy zhurnal*. 1993. № 3. P. 58–63.
36. Makarov I.D., Akodus Ya.I. *K tridsatiletiju sovetkoy voennoy meditsyny*. [Towards the thirtieth anniversary of Soviet military medicine]. *Voenno-meditsynskiy zhurnal*. 1947. № 11. P. 12–25.
37. Polyakov N.A. *Meditsynskoe obespechenie nastupatelnoy operatsii N-skoy armii (Dukhovshchinskaya operatsiya)*. [Medical support of the offensive operation of the N-th Army (Dukhovshchina operation)]. *Voenno-meditsynskiy zhurnal*. 1945. № 7–8. P. 43–54.
38. Polyakov N.A. *Sanitarnoe obespechenie udarnoy armii pri nastuplenii*. [Sanitary support of the shock army at approach]. *Voenno-sanitarnoe delo*. 1942. № 4–5. P. 33–40.
39. Popov I.N. *Laboratornoe obsluzhivanie voysk v gody Otechestvennoy voyny*. [Laboratory maintenance of troops during the Patriotic War]. *Voenno-meditsynskiy zhurnal*. 1948. № 4. P. 49–53.
40. Popovyan I.M. *Zadachi voenno-polevogo khirurga pri nastupatelnoy operatsii*. [The tasks of the military surgeon in the offensive operation]. *Voenno-sanitarnoe delo*. 1942. № 7. P. 15–18.
41. Selivanov V.I. *Meditsynskoe obespechenie voysk v Berlinskoj nastupatelnoy operatsii*. [Medical support of troops in the Berlin offensive operation]. *Voenno-meditsynskiy zhurnal*. 1995. № 7. P. 61–65.
42. Smirnov Ye.I. *Zadachi sanitarnoy sluzhby na novom etape Velikoy otechestvennoy voyny*. [The tasks of the sanitary service at the new stage of the Great Patriotic War]. *Voenno-sanitarnoe delo*. 1941. № 12. P. 1–4.
43. Smirnov Ye.I. *Nashi neotlozhnye zadachi*. [Our urgent tasks]. *Voenno-sanitarnoe delo*. 1942. № 11–12. P. 2–7.
44. Smirnov Ye.I. *O nekotorykh organizatsionnykh voprosakh polevoy sanitarnoy sluzhby*. [On some organizational issues of the field health service]. *Voenno-sanitarnoe delo*. 1943. № 5–6. P. 3–8.
45. Smirnov Ye.I. *Rol sanitarnoy sluzhby v Velikoy Otechestvennoy voyne*. [The role of sanitation in the Great Patriotic War]. *Voenno-sanitarnoe delo*. 1941. № 11. P. 1–5.
46. Soldatenko A.N., Zilberberg L.B. *Organizatsionnye voprosy voennoy meditsyny perioda Velikoy Otechestvennoy voyny na straniisakh «Voenno-meditsynskogo zhurnala»*. [Organizational issues of military medicine during the Great Patriotic War on the pages of the Military Medical Journal]. *Voenno-meditsynskiy zhurnal*. 1974. № 5. P. 85–87.

47. Stetskevych V.V. *Radianska istoriografia Druhoi svitovoi viiny*. [Soviet historiography of the Second World War]. Ukraina v Druhii svitovii viini: pohliad z XXI st. Istorychni narysy: u 2-kh kn. Nats. Akad. Nauk Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy. K.: Naukova dumka, 2010. Kn. 1. P. 43–83.
48. Timankov K.D. *Zadachi meditsinskogo snabzheniya na zimniy period*. [Tasks of medical supply for the winter period]. Voенно-sanitarnoe delo. 1942. № 10. P. 69–71.
49. Ugryumov B.L. *Meditsinskaya pomoshch sovetskim voynom v boyakh pod Moskvoy*. [Medical assistance to Soviet soldiers in battles near Moscow]. Voенно-meditsinskiy zhurnal. 1966. № 11. P. 8–10.
50. *Ukraina v Druhii svitovii viini: pohliad z XXI stolittia. Istorychni narysy*. [Ukraine in the Second World War: A View from the XXI Century. Historical essays]: u 2-kh kn. Nats. Akad. Nauk Ukrainy, Instytut istorii Ukrainy. K.: Naukova dumka, 2010. Kn. 1. 735 p.
51. Khmyrov A.B. *Meditsinskoe obespechenie voysk v Smolenskom oboronitelnom srazhenii 1941 g.* [Medical support of troops in the Smolensk defensive battle of 1941]. Voенно-meditsinskiy zhurnal. 1971. № 11. P. 84–89.
52. Khodorkov L.A. *Blizhayshie zadachi lechebno-evakuatsionnoy raboty*. [The nearest tasks of medical evacuation work]. Voенно-sanitarnoe delo. 1942. № 4–5. P. 9–11.
53. Tsvelev Yu.V., Tsygankova L.A. *Organizatsiya meditsinskoy pomoshchi zhenshchinam v deystvuyushchey armii v 1941–1945 gg.* [Organization of medical care for women in the army in 1941–1945]. Voенно-meditsinskiy zhurnal. 1995. № 9. P. 60–66.
54. Shalaev N.F. *«Voенно-meditsinskiy zhurnal» frontovykh let*. [«Military Medical Journal» of the war years]. Voенно-meditsinskiy zhurnal. 1990. № 5. P. 77–80.
55. Yurov I.A. *«Voенно-meditsinskomu zhurnalu» – 160 let*. [«Military Medical Journal» – 160 years old]. Voennaya mysl. 1983. № 1. P. 77–80.

Siropol V., Lvova N. The contribution of «Military Medical journal» authors in the study of historiography of the problem of medical supply of the Red army in the Second World War (1941–1945).

The article analyzes a number of scientific developments published on pages of the Military Medical Journal, which, in our opinion, laid the foundations for studying the whole complex of problems in the historiography of the medical supply of the Red Army in 1941–1945. The works of this periodical were among the first to shed light on the military medicine of the Soviet troops of given period, which caused an interest to researchers of history. Nevertheless, the researchers tried to address the most urgent issues in the works of their colleagues, among which the issue of military surgery and therapy. Among important questions that were interesting for authors may also be included the analysis of deficiencies that mainly begin to rise only in the 1980s. Characteristic for the writers' works to the mentioned publication is that they paid more attention to studying this problem more from a medical point than history.

Key words: Second World War, military medicine, medical supply, Red Army, historiography.

Одержано 12.03.2018.